

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

#USAID_
ВзаємоДія

Анти- корупційні інструменти для роботи з МОЛОДДЮ

Проект USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» — це п'ятирічна ініціатива із запобігання корупції, яку реалізовує Management Systems International (MSI), компанія, що входить до групи Tetra Tech. Проект підтримує систематичні зусилля Уряду України, спрямовані на зменшення корупції, зокрема, у пріоритетних сферах, і має на меті підтримувати зусилля ключових урядових установ із запобігання корупції. Підвищення рівня обізнаності громадськості про зусилля уряду та зменшення рівня толерантності суспільства до корупції також є ключовими аспектами антикорупційної підтримки проекту USAID «Взаємодія».

Цей матеріал став можливим завдяки підтримці американського народу через Агентство Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID). Зміст матеріалу необов'язково відображає погляди USAID чи Уряду Сполучених Штатів.

ЗМІСТ

Розділ 1. Формальна освіта	3
1.1. Антикору́пційний урок	4
1.2. Світлофор освітньої доброчесності	6
Розділ 2. Неформальна освіта	8
2.1. Інтелектуальна антикорупційна гра у форматі «Що? Де? Коли?»	9
2.2. Антикору́пційні сценарії	11
2.3. Запитай себе. Відверта розмова про цінності	14
2.4. Антикору́пційний квест. Павутина корупційних схем	16
2.5. Антикору́пційна мафія (місто проти корупції)	18
Розділ 3. Великі заходи	20
3.1. Організу́й свій захід. Покрокова інструкція для молоді	21

Формальна освіта

I.I. АНТИ- КОРУПЦІЙНИЙ УРОК

Опис

Антикорупційний урок покликаний дати базові знання про явище корупції та її негативний суспільний вплив, види і форми корупції, а також ефективні антикорупційні інструменти. Крім того, антикорупційний урок фокусується на важливих питаннях доброчесності, прозорості, етичної поведінки, демократичних цінностях тощо.

Перша версія антикорупційного уроку була створена та включена до підручника з громадянської освіти видавництва «Нова доба», який було рекомендовано Міністерством освіти і науки України в 2017 році. Цей урок пройшов успішну апробацію у мережі вчителів EdCamp Україна в 2019 році.

У результаті спільної роботи проекту #USAID_Взаємодія, Making Cents International та громадської організації EdCamp Україна, ТОВ «Видавнича група “Шкільний світ”» і ГО «Смарт Освіта» було створено другу версію, яка стала повноцінним методичним комплектом.

Цей комплект уміщує блок із 7 окремих уроків по 45 хвилин, які є єдиним циклом, що логічно розгортається та послідовно формує антикорупційний світогляд молоді. Також комплект містить методичні рекомендації для вчителів щодо організації та проведення таких уроків, словник термінів тощо.

Цілі

Формування нетерпимості до явища корупції, формування навичок вирішення ситуацій з корупційними ризиками, мотивація до доброчесної поведінки.

Компетенції:

- критичне мислення;
- уміння ухвалювати рішення та всебічно аналізувати ситуацію;
- комунікативні навички;
- навички самоорганізації;
- уміння працювати у команді.

Цільова аудиторія

Учні старших класів та першокурсники університетів, вчителі, викладачі та особи, що працюють із молоддю.

Підготовка

Для проведення цього курсу або його частини варто ознайомитися з повною версією методичних матеріалів. Їх можна знайти на сайті громадської організації EdCamp Україна або за посиланням. Також у пригоді стануть інші інструменти для роботи з молоддю, викладені у розділі 2 цього посібника.

Поради

Курс можна викладати в межах курсу громадянської освіти або як окремий блок.

Завантажити матеріали можна за посиланням [наприкінці брошури](#).

1.2. СВІТЛОФОР ОСВІТНЬОЇ ДОБРО- ЧЕСНОСТІ

Опис

Що вважається корупцією у школі, а що – ні? Як учительству правильно інтерпретувати чинне законодавство, як підготуватися до етичних дискусій на цю тему і з батьками, і зі школярами, які з року в рік стають більш свідомими та вимогливими? Експерти проєкту #USAID_Взаємодія у співпраці з громадською організацією EdCamp Україна підготували відповіді на запитання спільноти відповідального вчительства про те, що є, а що не є корупцією у школі. Запропонований матеріал містить аналіз законодавства, обговорення етичних норм, а також рекомендації щодо доброчесних практик, які можуть стати дороговказом.

Тут можна знайти відповіді на питання, як слід розглядати дарування квітів чи інших подарунків учителям та керівництву школи, придбання батьками канцтоварів та інших дрібних речей для школи, репетиторські та інші додаткові заняття для класу, купівлю довідок, сертифікатів та багато іншого.

Цей матеріал не є сталим і постійно оновлюватиметься у відповідь на законодавчі зміни, діалог учасників освітнього процесу, запровадження нових стандартів.

Цілі

Початок виваженої, компетентної, фахової дискусії про запобігання корупції в освіті. Підвищення обізнаності про деякі права та обов'язки учасників освітнього процесу, які стосуються доброчесності, прозорості і публічності.

Цільова аудиторія

Учителі, батьки, керівництво шкіл, управління освіти, учні та всі, хто цікавиться темою запобігання корупції в освітній сфері.

Поради

Цей матеріал насамперед варто використовувати вчителям, адміністрації шкіл та батькам. Знання встановлених «правил гри» допомагає уникати двозначних ситуацій, коли сторони не знають, як мають чинити.

Для найбільшої користі варто опрацювати матеріал у кілька етапів:

Перший етап. Індивідуальне ознайомлення з матеріалом для розуміння основних моментів.

Другий етап. Проведення дискусії всередині колективу/групи задля обговорення незрозумілих моментів.

Третій етап. Обговорення всіма учасниками освітнього процесу на рівні школи. У пригоді можуть стати рекомендації педагогіки партнерства від громадської організації «Смарт Освіта» про те, як організувати обговорення.

Завантажити матеріали можна за посиланням наприкінці брошури.

Неформальна освіта

2.1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА АНТИКОРУПЦІЙНА ГРА У ФОРМАТІ «ЩО? ДЕ? КОЛИ?»

Опис

Командна гра «Що? Де? Коли?» допомагає розвинути критичне мислення, розвиває навички лідерства та співробітництва, а також навчає ефективно доносити свою думку. Антикорупційна версія відомого турніру – ще більш захоплива. Відповідаючи на питання різної складності, учасники гри дізнаються про різноманітні прояви корупції крізь призму історії та на сучасному етапі і зрозуміють, чому корупція не може бути прийнятною. Водночас у грі активно використовується гумор – ефективний засіб переконування затаєних опонентів та хороший спосіб привернення уваги до проблематики.

Основна ціль інструмента – актуалізувати тему корупції серед молоді у цікавій ігровій формі.

Компетенції

Учасники гри дізнаються:

- про прояви корупції у різних вимірах (історичному, політичному, економічному, культурному, релігійному, медійному тощо);
- як відрізнити корупцію від інших злочинів;
- які негативні наслідки корупції існують конкретно для них, для цілої країни і навіть усього світу.

Цільова аудиторія

Учасники віком від 14 років.

Приклад запитання

39-річний британський банкір Бенедикт Хенкок протягом декількох років переказував гроші з рахунків успішних компаній на рахунки інших організацій. Однак ніякої фінансової вигоди він від цих дій не отримував. Існує думка, що він наслідував поведінку героя середньовічних народних балад, що жив у лісі недалеко від місця проживання Хенкока. Назвіть цей ліс.

Відповідь: Шервуд, Шервудський ліс.

Коментар: Бенедикт Хенкок був одним із провідних працівників другого за величиною банку Великобританії Royal Bank of Scotland і одержував зарплату 49 тисяч фунтів на рік. Він абсолютно безкорисливо переводив гроші організаціям, що зазнавали, на його думку, фінансової скрути. А народився він начебто в Ноттінгемі, в місцях, де орудував його однодумець – Робін Гуд.

Завантажити гру можна за посиланням [наприкінці брошури](#).

2.2. АНТИ- КОРУПЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ

Опис

Цей інструмент – це збірка найпоширеніших випадків очевидної або прихованої корупції, з якими стикалася практично кожна людина. Обговорюючи наведені ситуації, учасники повинні обрати той варіант поведінки, який, на їхню думку, є правильним. Проте вони повинні розуміти, що завжди є вибір, на який впливає ціла низка факторів. Важливо наголосити, що цей посібник не має на меті надати покрокову інструкцію для вирішення корупційних ситуацій. Він створений для того, аби молоді люди навчилися критично мислити та усвідомили негативний вплив корупції на суспільство.

Цільова аудиторія

Молодь віком від 15 років.

Компетенції

Учасники зможуть:

- опанувати альтернативні підходи до життєвих ситуацій, де обставини ухвалення рішень можуть бути неоднозначними та містити корупційні ризики;
- поліпшити своє розуміння добродесних і недобродесних рішень;
- розвинути навички критичного мислення;
- переосмислити своє ставлення до корупції у повсякденному житті;
- навчитися обґрунтовувати свою думку/рішення;

- дізнатися, як правильно діяти за різних проявів корупції;
- навчитися виявляти приховану корупцію.

Приклади

Сценарій з розділу «Освіта». Іспит в університеті

Ви – студент/студентка і навчаєтеся на факультеті соціології одного із ЗВО. Настав час екзаменаційної сесії. Ви склали два іспити з профільних предметів і не склали іспит з логіки. Таких, як ви, ще двоє. Протягом року ви вивчали цей предмет погано і трохи побоюєтеся знову отримати низьку оцінку або взагалі не скласти екзамен. Утім від своїх одногрупників Ви дізналися, що викладач запропонував вирішити питання так: якщо він отримає 300 доларів (по 100 з кожного), усі матимуть нормальні оцінки. Один із ваших колег категорично відмовився платити викладачеві і сказав, що складатиме іспит самостійно. Які Ваші дії?

Варіанти відповідей:

1. Ви пристанете на таку пропозицію і доплатите за свого друга, який відмовився. Адже краще не мати проблем із викладачем та не випробовувати долю.
2. Ви підете за прикладом свого колеги, який відмовився платити, та спробуєте краще підготуватися.
3. Ви постараетесь вмовити всіх не платити, а якщо не вийде, то заплатите, але тільки за себе.
4. Ви спробуєте переконати всіх звернутися до деканату, щоб повідомити про вимагання хабара. Якщо інші не захочуть, зробіте це самостійно.

Сценарій з розділу «Медицина». Довідка для студента

Студент першого курсу університету Анатолій звернувся до державної медичної установи зі скарою на подразнення шкіри. Лікарка оглянула Анатолія і призначила курс лікування, повідомивши йому, що рецепт на ліки він зможе отримати від неї після сплати благодійного внеску в касі лікарні. Як має діяти Анатолій?

Варіанти відповідей:

1. Сплатити благодійний внесок. Оскільки оплата проводиться через касу, це не корупція, а офіційний шлях дофінансування медичних послуг, адже держава не виділяє коштів на медицину. Лікарка робить свою роботу і дбає про те, щоб за рахунок благодійної допомоги лікарня хоч якось зводила кінці з кінцями.
2. Оплатити благодійний внесок, отримати необхідні документи від лікаря (рецепт і довідку для університету). Після завершення візиту до лікарки пові-

домити про випадок вимагання коштів місцеве управління охорони здоров'я та органи поліції.

3. Відмовитися робити внесок, зауваживши, що в Україні медицина безкоштовна, а благодійні внески – це добровільна, а не примусова форма допомоги і вимагання сплати таких внесків всупереч волі пацієнта є незаконним. Звернутися до адміністрації лікарні, повідомивши про факт незаконних дій.
4. Відмовитися від сплати благодійного внеску, поскаржившись, що у студентів немає грошей і стипендії не вистачає ні на що.

Завантажити сценарії можна за посиланням [наприкінці брошури](#).

2.3.

ЗАПИТАЙ СЕБЕ. ВІДВЕРТА РОЗМОВА ПРО ЦІННОСТІ

Опис

Ціннісний набір у кожного свій: для когось важливі прозорість і справедливість, хтось понад усе цінує рівні кар'єрні можливості, фінансову незалежність та чесну конкуренцію, а для когось найбільше значення мають єдність громади й участь у демократичному врядуванні. Усі перелічені цінності по-своєму допомагають зробити внесок у боротьбу проти корупції. Потрібно лише зрозуміти, що особисто ти цінуєш найбільше. Для цього тобі в пригоді стане цей інструмент!

Цільова аудиторія

Молодь від 14 років і старші люди, які хочуть краще зрозуміти свої цінності.

Компетенції

Під час гри учасники зможуть:

- зрозуміти, до якої ціннісної групи вони належать;
- визначити, чим їхні цінності і цінності інших учасників важливі для суспільства;
- пояснити, яким чином корупція може порушити суспільні цінності і як у ході протидії корупції можна відновити дотримання важливих цінностей.

Як це працює?

Учасники отримують бланки з 25 тверджень, з кожним з яких вони можуть погодитися (5 балів), не погодитися (1 бал) або погодитися частково (від 2 до

4 балів). Залежно від того, яку кількість балів учасники отримують у кожній секції, ми визначаємо, які з семи цінностей для них найважливіші: прозорість, справедливність, рівні кар'єрні можливості, фінансова незалежність, чесна конкуренція, єдність громади або участь у демократичному врядуванні. Після цього, ми аналізуємо, яким чином кожна з цих цінностей страждає від корупції. Наприклад, ось як корупція впливає на кар'єрні можливості:

ВІТАЄМО! ВИ ЦІНУЄТЕ КАР'ЄРНІ МОЖЛИВОСТІ!

Існування корупції призводить до зменшення кар'єрних можливостей. Як відомо, інвестиції рухаються в країни з великими перспективами для економічного розвитку і з незначними корупційними ризиками. Відповідно, у тих країнах, де поширена корупція, спостерігається скорочення ринку праці. Більше того, брак кар'єрних можливостей у країнах, що розвиваються, змушує багатьох людей вдаватися до корупційних схем у пошуках можливостей заробити.

Чому ваш набір цінностей важливий для суспільства? Як ви вважаєте, кар'єрні можливості – це найважливіша цінність у списку? Як на вашу країну впливає корупція в судовій системі? На вашу думку, що можна зробити, щоб зменшити корупцію в судовій системі у вашій країні чи громаді?

Завантажити гру можна за посиланням [наприкінці брошури](#).

2.4. АНТИ- КОРУПЦІЙНИЙ КВЕСТ. ПАВУТИНА КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ

Опис

Цей квест є максимально адаптованим до проведення в різних матеріально-технічних та освітніх умовах. Він підходить для проведення в класі, школі чи навіть місті. Залежно від ІТ-оснащення та наявності гаджетів в учнівства, педагоги, які організують квест, можуть обрати різну форму проведення: звичайний лінійний квест, вебквест чи QR-квест. Усі необхідні матеріали для проведення кожної форми є в додатках. Рекомендуємо проводити квест як підсумкове заняття після циклу антикорупційних уроків.

Квест спрямований на формування в учнів/учениць доброчесної поведінки. Вибір неправильної стратегії поведінки веде учнів/учениць хибним маршрутом, що збільшує кількість локацій, які мають пройти учасники/команди.

Мета

Розширити й поглибити теоретичні знання учнів про корупцію як соціальне явище, види корупції, причини виникнення, наслідки корупційної діяльності для людини та суспільства; формувати почуття відповідальності за власне рішення; розвивати критичне мислення, громадянську позицію та неприйняття корупції.

Цільова аудиторія

Молоді люди від 14 до 25 років, які готові грати в активні ігри.

Обладнання

Плакати із запитаннями, картки з маршрутами, конверти, 400 квест-монет (з розрахунку 100 квест-монет на одну команду), командні фішки (по 20 на кожну команду).

Тривалість квесту

45 хв.

Змістове наповнення квесту

На основних локаціях учням будуть запропоновані ситуації, які вимагають вибору стратегії поведінки. Ситуації будуть ілюструвати корупційні явища у школі та закладах вищої освіти, у лікарні чи поліклініці, в адміністративних структурах тощо та є наближеними до реального життя учнівства. Штрафні завдання містять запитання на визначення типу корупції та наведення прикладів.

Приклад етапу квесту

Стартова кімната «Чесність»

Напередодні Дня вчителя ваші однокласники/однокласниці вирішили зібрати гроші та придбати подарунок для класного керівника. За кілька днів до свята директорка нагадала усім учням, що подарунки і квіти можуть трактуватися як хабар. Але ви вже придбали подарунок й тепер усім класом маєте визначити його долю.

Якими будуть ваші дії?

- А) Запропонуєте однокласникам привітати учителя словами чи творчим виступом, а подарунок спробувати повернути до магазину.
- Б) Запропонуєте однокласникам все одно привітати учителя й подарувати подарунок, адже його вже придбали.
- В) Запропонуєте однокласникам привітати учителя й подарувати подарунок за межами школи.
- Г) Вартість нашого подарунку не перевищує прожитковий мінімум, тож не може вважатися хабаром, його можна сміливо дарувати учителю.

Завантажити квест та детальнішу інформацію можна за посиланням наприкінці брошури.

2.5. АНТИ- КОРУПЦІЙНА МАФІЯ

Опис

Інтелектуально-психологічна командна гра, що з перших хвилин занурює у перипетії реального життя. Антикорупційна «Мафія» – модель боротьби добре організованої нечисленною групи корупціонерів проти неорганізованої більшості суспільства за контроль над спільним ресурсом – бюджетом міста. Гра розвиває навички роботи в команді, вміння аргументувати позицію, критично мислити та ухвалювати рішення.

Цілі

Надання молоді можливості на власному досвіді усвідомити важливість участі кожного громадянина у житті держави та відчуті, що завдяки об'єднанню і спільній узгодженій діяльності можна подолати навіть мафію та олігархів, які розкрадають кошти з державного бюджету.

Компетенції

Під час гри учасники:

- поліпшать навички кооперації з іншими людьми;
- розвинуть навички критичного мислення;
- навчаться краще обґрунтовувати свою думку/рішення.

Цільова аудиторія

Особи віком від 14 років

Правила гри

Гра складається з двох основних частин – дня і ночі. Усі учасники гри – жителі міста N. Вони діляться на Порядних громадян і безпринципних Корупціонерів.

Головна мета гри: для жителів міста – виявити й посадити за ґрати Корупціонерів; для Корупціонерів – украсти весь бюджет міста або змусити жителів міста кинути до в'язниці одне одного за підозрою в корупції.

Інтрига гри полягає в тому, що Корупціонери ретельно приховують свої справжні обличчя від Порядних громадян. Удень Корупціонери намагаються нічим не відрізнитися від Громадян, ґрунтовно аргументують і переконують, що є затятими борцями з корупцією, котрі прагнуть зберегти бюджет міста й ув'язнити «справжніх корупціонерів». На зборах вони стараються переконати всіх у своїй непричетності до злочинного розкрадання бюджету. За правилами гри Корупціонери беруть участь в обговореннях і голосуваннях нарівні з Порядними громадянами. Однак, коли настає ніч, Корупціонери розкрадають загальний бюджет по власних кишнях. Очолоює їх Олігарх/Олігархиня.

Щоночі місто втрачає стільки одиниць бюджету, скільки Корупціонерів завелось в громаді. Зранку Порядні громадяни збираються на раду, де дізнаються про сумну подію й намагаються виявити гравців-корупціонерів, щоб потім запортити їх за ґрати. Боротися зі злочинністю мешканцям допомагає Детектив/Детективка. Ще у грі є такі ролі: Суддя/пані Суддя, що вночі обирає, кого позбавити права голосу та виступу на наступному денному колі; Мер/Мерка, що має можливість контролювати місцевий бюджет через портал E-Data; Активіст/Активістка, що може порадити Детективу/Детективці, кого з гравців перевірити.

Обговорення закінчується голосуванням. Учасник/учасниця, що набрав/набрала найбільшу кількість голосів, визнається винним/винною у корупційних діях, сідає за ґрати й вибуває з гри.

Порядним громадянам важливо не помилитися й визнати винним/винною під час голосування саме злочинця/злочинницю, інакше місто дуже швидко програє.

Після першого кола гри знову настає ніч, хід переходить до Корупціонерів, які починають розкрадати бюджет міста. Удень Громадяни знов обирають, кого визнати винним у корупційних діях.

Гра закінчується перемогою Порядних громадян (якщо їм вдалося посадити за ґрати всіх Корупціонерів і бюджет більше не розкрадається) або перемогою Корупціонерів (якщо гравців-громадян стає менше, ніж гравців-корупціонерів або якщо розкрадено увесь бюджет).

Завантажити гру можна за посиланням наприкінці брошури.

Великі заходи

3.1. ОРГАНІЗУЙ СВІЙ ЗАХІД. ПОКРОКОВА ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ МОЛОДІ

Опис

Фестиваль – це крута можливість об'єднати людей навколо спільних цінностей та інтересів. Неважливо, це місцевий захід з локальними виконавцями чи міжнародний фестиваль з хедлайнерами світового масштабу. У будь-якому разі вони створюють майданчик для знайомства та взаємодії і дають можливість будувати зв'язки, формувати мережі однодумців та обмінюватися ідеями. У цій покроковій інструкції на прикладі відомих фестивалів простою мовою пояснюється, як організувати захід, який матиме сильний соціальний ефект і допоможе досягти позитивних змін у спільноті. В інструменті виокремлюються наступні етапи організації заходу:

- **Створення мапи проблеми.** Насамперед потрібно зосередити увагу на проблемі, яку потрібно розв'язати, поставивши собі питання: які виклики постають перед громадою і яких саме змін необхідно досягти?
- **Розроблення бренду заходу.** Місія та бачення заходу повинні бути чітко донесені так, щоб кожен член команди легко розумів їх, приймав і підтримував.
- **Визначення ресурсів.** На цьому етапі окреслюється фінансування та відбувається пошук партнерів. Доходи заходу можуть надходити з різних джерел. Найпоширеніший спосіб отримання доходу для фестивалю, спортивних заходів, концертів тощо – квитки.

- **Розбудова команди.** Виокремлення ролей і зон відповідальності для кожного члена команди сприятиме організованості під час підготовки до події.
- **Розроблення графіки.** Цей етап можна поділити на три підетапи: підготовка до події, власне подія та зворотний зв'язок після проведення.
- **Наставництво.** На цьому етапі організовується наставництво в межах команди. Ефект від якісного наставництва не завжди проявляється одразу. Це скоріше нагадує процес закладання зерен на майбутнє.
- **Операційна діяльність і логістика.** Відбувається пошук відповідної локації та перевіряється логістика й інфраструктура.
- **Розроблення комунікаційного плану.** Кампанія до проведення та під час проведення події допоможе привернути ще більшу увагу громади до спектра обговорюваних питань.
- **Проведення заходу.** Цей етап – найбільш комплексний, адже він передбачає залучення місцевої спільноти, реалізацію всіх програмних та комунікаційних аспектів, а також застосує інструменти фінансового менеджменту.
- **Рефлексія щодо події та святкування всередині команди.** Після проведення події важливо надати зворотний зв'язок і звернути увагу на ті аспекти роботи, які варто було б поліпшити.

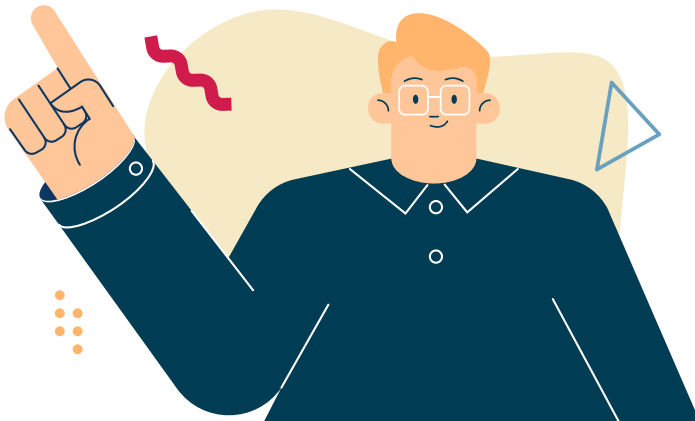
Цілі

Допомогти молоді колективно творити локальні зміни за допомогою проведення подій різного масштабу, а також перетворити особисту ідею щодо соціальної зміни на дієвий та реалізований культурний продукт.

Цільова аудиторія

Активна молодь, зацікавлена у набутті досвіду проведення подій, які сприяють локальним змінам. Рекомендований вік – 18–35 років.

Завантажити посібник можна за посиланням [наприкінці брошури](#).

Онлайн-версії антикорупційних інструментів
ви можете знайти за посиланням:
www.edcamp.org.ua/schoolwithoutcorruption

або перейшовши за QR-кодом

FACEBOOK

USAID_Взаємодія

INSTAGRAM

usaid_vzaemodia

TELEGRAM

Young&Uncorrupt